Tonarten, musikens nyckel! OBS! Ser det svårt ut? Läs bara **fet** text + **gröna ramsor** + titta på bilderna!

Eftersom **all musik går i någon tonart** (ibland flera) och eftersom alla instrument är byggda efter en tonart, tänker jag att vi börjar där! Det är inte svårare än att räkna till sju!

En ton är ett visst antal ljudvågor i sekunden, det kan kallas **frekvens**. Är vågorna kortare låter tonen ljusare eller högre. **Den ton som låter bäst ihop med en annan har vågor som är precis hälften (1/2) så långa, den tonen låter som samma ton fast ljusare eller högre.**

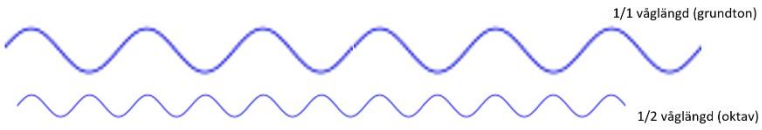

En hel sträng 1/1 låter som en **ton**; kalla den **ton 1**. Just denna rör sig 110 gånger i sekunden, som flugan ”bzzz”.

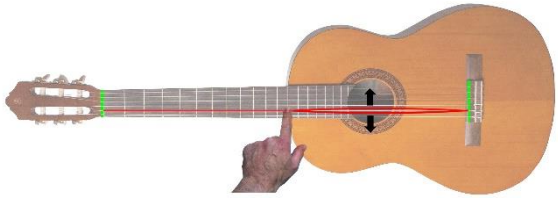

En halv sträng 1/2 låter som samma ton (ton 1), den rör sig dubbelt så fort, 220 gånger i sekunden.

Alla andra toner får plats **mellan** den låga (1/1) och den höga (1/2) 1an. Det kan bli oändligt många men de som används mest har vågor som passar till varandra och det är **bara sju**.

Näst bäst låter toner med **två tredjedels** våglängd (kvint) som på bilden till höger, sen kommer fjärdedelar (kvart/oktav) och femtedelar (ters). Till slut blir det **sju toner** på mycket bestämda avstånd från varandra!
Egentligen finns alla dessa delade frekvenser i varje ton, fast det är svårt att höra dem.

Ljudvågor får hjälp av varandra när de kommer på samma ställe! ↓ och ↓

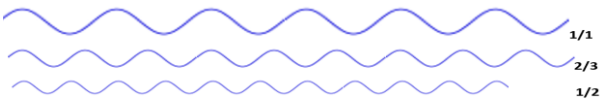

En halv sträng 1/2, kallas **oktav** eller **ton 1**.
Två tredjedels sträng 2/3, kallas **kvint** eller **ton 5**.
Tre fjärdedels sträng 3/4 kallas **kvart** eller **ton 4.**
och fyra femtedels sträng 4/5 kallas **ters** eller **ton 3**.

I Europa (+USA) har vi bestämt att avståndet mellan låg (1/1) och hög (1/2) likadan ton kan delas i tolv exakt lika stora delar och att delarna kallas för halvsteg! Då kan vi hitta de sju tonerna så här:

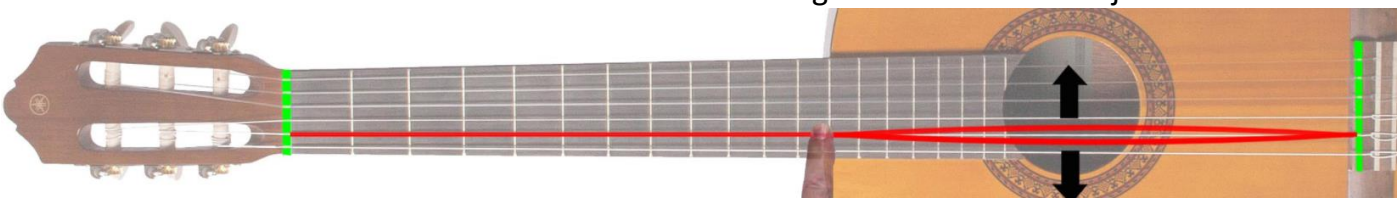

1 2 3 4 5 6 7 1 (Det blir faktiskt inte helt rätt, men det blir lätt!)

Ett helt tonsteg är alltså två halva! 1 på bilden är hela strängens ton (som bilden med flugan). Strängen ovanför börjar en kvart uppåt (4); strängen nedanför en kvart neråt (5). Alla halva steg har metallband som strängen ligger mot när du trycker ner fingret (tryck till vänster om bandet).

Eftersom alla halvsteg är lika långa kan vi sätta 1an varsomhelst och hitta sju nya toner som passar till den nya 1an, alltså **byta tonart**!

Så här ser en tonart ut: 1 _ 2 _ 3 4 _ 5 _ 6 _ 7 1 _ 2 _ 3 4 _ 5 _ 6 _ 7 1 _

Alla sju passar ihop matematiskt, ungefär som att klappa händer i olika fart till samma puls! En puls är ju också ett antal vågor i sekunden, som en väldigt låg ton. Här finns en längre förklaring men **det räcker att kunna räkna till sju och minnas halvstegen efter 3 och 7!**

Eftersom det finns tolv halvsteg finns det tolv olika tonarter. I **en** av tonarterna har de sju tonerna fått namn efter alfabetet - **ABCDEFG**. Ton **1** ligger konstigt nog på **C** fast det hade varit naturligare med A. Tonerna kallas **stamtonerna** och har bestämda frekvenser. Ett C på mitten av pianot har alltid frekvensen 261,6 Hz. Stamtonerna ger namn åt både tonarter, toner och ackord! Bokstaven där 1 hamnar blir namnet på både tonarten och första tonen.

1 _ 2 _ 3 4 _ 5 _ 6 _ 7 1 _

Tonerna som **inte ingår** i tonarten C är svarta och lite inflyttade så det ska bli lättare att spela, i alla fall i C! Om toner hamnar mellan vita tangenter kan bokstaven bredvid höjas med ett # (kors) eller sänkas med ett ♭ (b). Ett höjt A blir A# (uttalas aiss) och ett sänkt A blir A♭ (uttalas ass). Tonarter som börjar på vita (ej F) brukar ha # och svarta (ej F#) brukar ha ♭.

Ackord, i dur och i moll

Toner som låter bra ihop brukar vara **varannan ton i tonarten** och är det **tre** (eller fler) kallas det **ackord**, alltså: ● ● ● eller ● ● ● osv.

1 _ 2 _ 3 4 _ 5 _ 6 _ 7 1 _ 2 _ 3 4 _ 5 _ 6 _ 7 1 _ 2 _ 3 4 _ 5 _ 6 _ 7

Tonerna i ackorden kallas **prim** ● (första), **ters** ● (tredje) och **kvint** ● (femte). Ackord med fler än tre toner kallas färgade och kan även ha septima ● (sjunde) och nona ● (nionde) osv.

Bokstaven som är prim ● blir ackordets namn, till exempel A, B eller C! De kan höjas med # eller sänkas med ♭. Ackord som börjar på **1**, **4** eller **5** har lite **större** avstånd mellan prim och ters och låter på ett speciellt sätt, de kallas **durackord**; de som börjar på **6**, **2** eller **3** har lite **mindre** avstånd mellan prim och ters och låter på ett helt annat sätt, de kallas **mollackord** och behöver ett ”m” efter bokstaven, som Am, Bm eller F#m! Det låter lite konstigt men är ett över tusen år gammalt system som fortfarande används och det är ju ganska coolt 😊

Men det viktigaste borde väl vara hur det låter? Det är faktiskt enklare! Nästan **alla** låtar i **alla** genrer har **perioder** på fyra eller åtta takter som återkommer; finns det text i låten så har den oftast rim och följer perioderna. Låtar innehåller oftast **ett grundackord** (som känns som hemma) + **ett ackord en kvart uppåt** + **ett ackord en kvart neråt** (det räcker att flytta två toner uppåt eller neråt) + **ibland något parallellackord** (bara en ton uppåt eller neråt)**!**

Det räcker alltså oftast att bara flytta en eller två toner för att byta ackord!

Länkar där du kan prova dig fram:

Övningslåtar + notskrift	Fler låtar med melodi	Hundratals låtar till!	Begrepp + historia	Webbpiano!
Kända låtar med ackord i texten!	Ofta bara en kort bit av låten.	Låtar med relativa ackord, även nya!	Viktigt att veta!	Dåligt men funkar.

Så här! Ta till exempel **tonarten D**. Hitta först stamtonen D; kalla den 1 och använd ramsan:
Sju frekvenser har du nu / med halvsteg efter tre och sju
Ta varannan och du får det / enklaste ackordet! (Tonerna kallas prim ●, ters ● och kvint ●)

Det räcker att hitta tonartens fem första! **Varannan ton** blir ackord 1, i detta fall ett **D**.

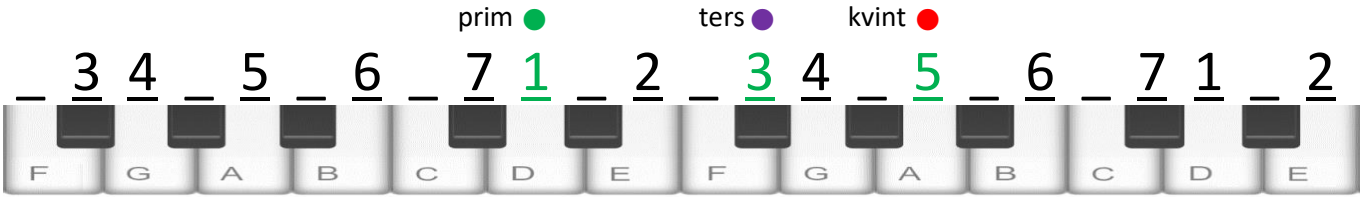

Nästa ramsa går: ”**Durackord blir aldrig fel / om du flyttar halv och hel**” (alltid den lägre tonen först). 3 går **halvt** till 4 och 5 går **helt** till 6. Det blir 4, 6 och 1 alltså ackord 4, ett **G**!

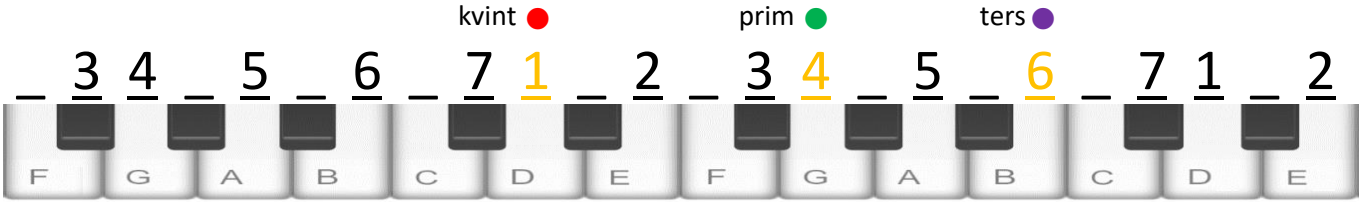

Går du åt andra hållet från **1** så behåll tonen 5 och gå **halv och hel** neråt i stället (alltid den lägre tonen först). 1an går ett **halvt** neråt till 7, och 3an går ett **helt** till 2. Det blir 5, 7 och 2 alltså ackord **5**, som heter **A** eftersom 5an hamnar på A. Ackord 5 kallas **dominant** om det kommer ett grundackord efter; tersen (7an) blir då en **ledton** mot 1. Ackordet vill hem!

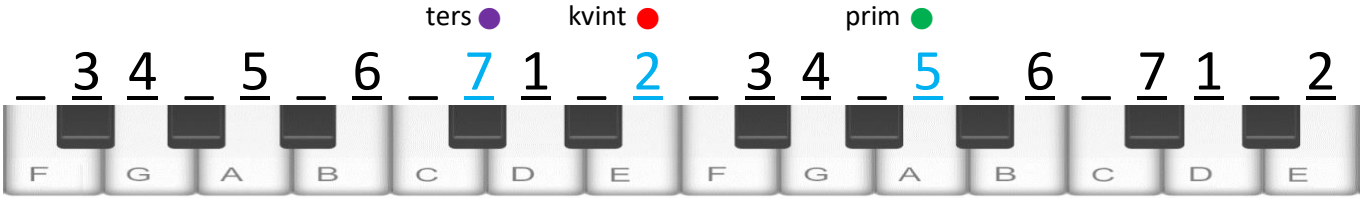

Nu kan du byta mellan de tre durackorden! Flytta två toner halv och hel, uppåt eller neråt!

Parallellackord
”**men ett finger åt något håll / skiljer dur från moll**”. Ackord 1 (**135**) är ett **dur**ackord, har **större** avstånd mellan prim och ters. Om du bara går ett helt steg uppåt med sista tonen får du ackord 6 (**613**) – ett **moll**ackord, det har **mindre** avstånd mellan prim och ters (6-1) och kan låta lite ”mjukare”. **6**an blir ny prim, och ackordet blir **Bm** eftersom 6an hamnar på B.

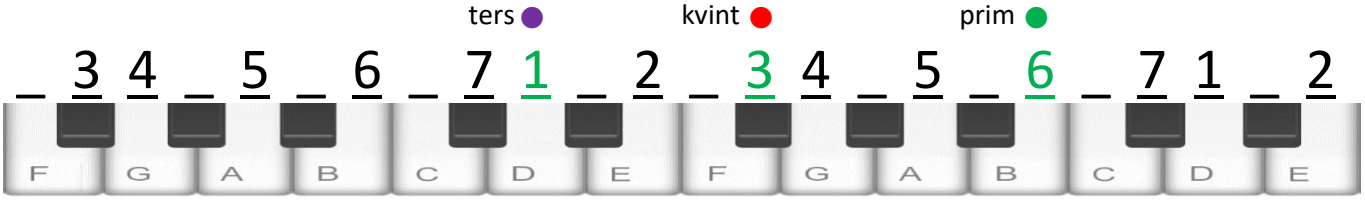

Går du i stället ett halvsteg neråt med 1an, får du ackord 3 (**357**) – ett mollackord. **3**an blir prim, ackordet blir **F#m**.

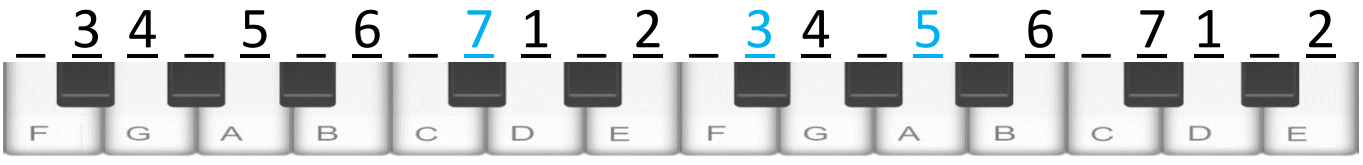

Moll och molligare moll (eller eolisk moll och harmonisk moll)**!**
Moll ger en helt annan känsla än dur! Om låtens grundackord är ett mollackord, **oftast 6**, brukar man börja där. Ramsan: ”**men mollackorden dom / flyttar du tvärtom!**” Tvärtom mot halv och hel blir ju hel och halv! Här är ackordet D-moll (Dm).

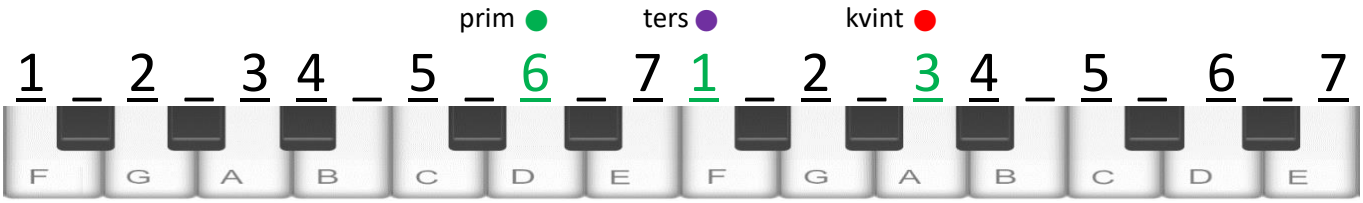

Gå hel och halv uppåt så blir 1an en 2a och ett halvsteg från 3 ligger ju 4. Ton **2** blir ny prim, ackordet blir **Gm**!

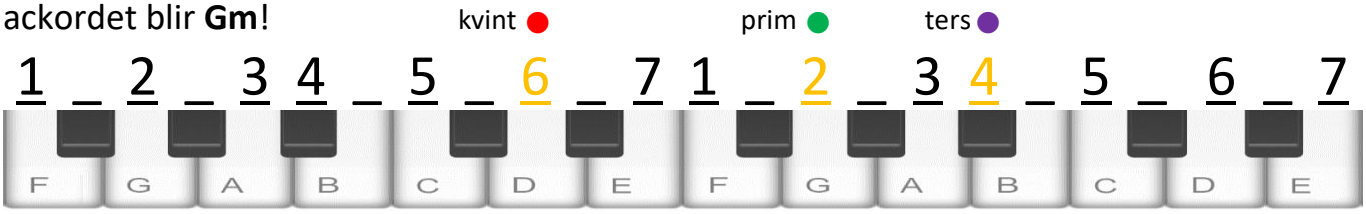

Neråt blir ackord 3, **men** för att få en **dominant** (med ledton) brukar tonen 6 bara gå ett halvt ”**I moll av mera mollig sort / går båda neråt lika kort**”. Halv + halv neråt blir **3d**, ett **A**. En **ledton** kallas en ton som ligger ett halvt steg från en ny grundton (eller kvint).

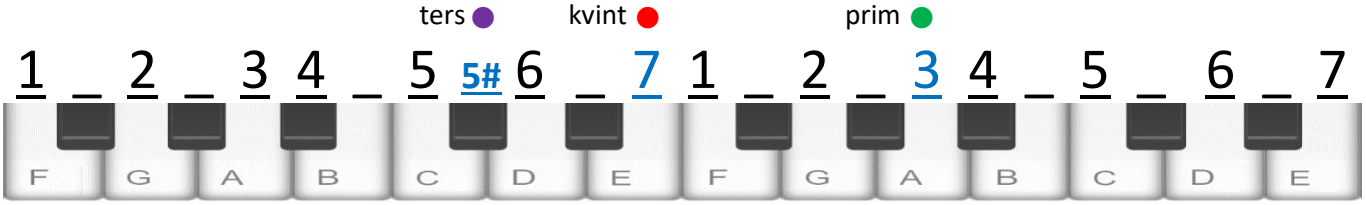

Ackord 5 är den vanligaste dominanten och brukar leda lyssnaren mot grundackordet 1 men här är grundackordet 6 och dominanten 3, fast i dur! När ett **mollackord spelas i dur** kan det fungera som **växeldominant** och leda till ackordet precis ovanför dess egen ters ●, som på bilden.

Parallellackord igen
Nästa del av ramsan funkar lika bra i moll som i dur: ”**men ett finger åt något håll / skiljer dur från moll**”. Går du bara ett halvt uppåt med 3an så hamnar den på **4**, som blir ny prim, ackordet blir **B♭**, ett durackord!

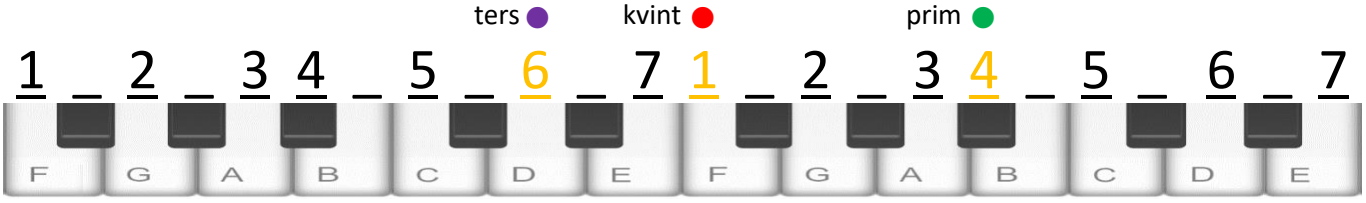

Går du i stället ett helt steg neråt med 6an får du ackord **1** (**135**) – durackordet **F**.

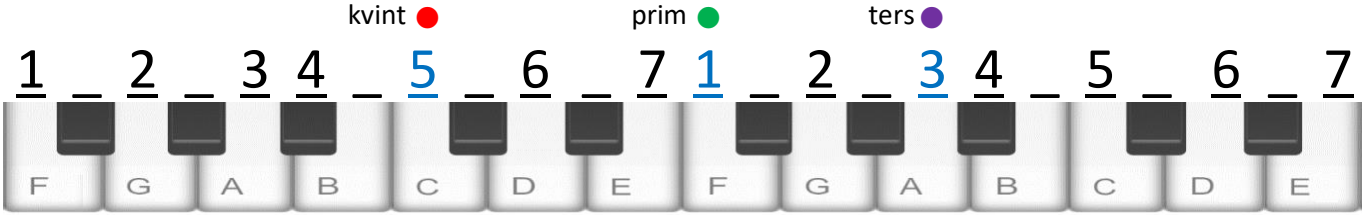

Minnesramsor (de **gröna och fetstilta** är viktigast men alla förekommer i musik överallt varje dag):

Får du luften att vibrera hörs en ton, ja faktiskt flera: Två- tre- fyr- å femtedelar, det blir tonerna vi spelar!	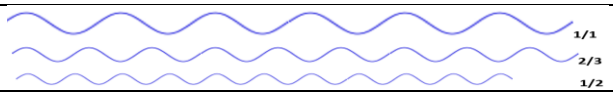

Tonart och enkla ackord (treklanger)	**Durackorden och deras mollparalleller**	**Moll, och harmonisk moll (med ledton)**
Sju frekvenser har vi nu, **med halvsteg efter tre och sju** **Ta varannan och du får det** **enklaste ackordet!** Alltså en tonart 1 _ 2 _ 3 4 _ 5 _ 6 _ 7 1 _ 2 _ 3 4 _ 5 _ 6 _ 7 1 och ett ackord, som dur: **1** _ 2 _ **3** 4 _ **5** _ 6 eller moll: **6** _ 7 **1** _ 2 _ **3** 4 _ Ser du skillnaden mellan dur och moll?	**Durackord blir aldrig fel** (alltid **1**, **4** och **5**) **om du flyttar halv och hel** den lägre tonen först; utgå från **1**; upp blir **4**, ner blir **5**; namnet är den bokstav siffran hamnar på! **men ett finger åt något håll** **skiljer alltid dur från moll** **Paralleller**: Helt upp från alla durackord eller helt ner från alla mollackord. 1↔6, 4↔2, 5↔3 **Kontraparalleller**: Halvt ner från durackord eller halvt upp från mollackord 3↔1, 6↔4, 2↔~~7~~*, 5↔7m	**Mollackorden dom** (alltid **6**, **2** och **3**) **flyttar du tvärtom** alltså hel och halv (den lägre först); utgå från **6**; upp blir **2**, ner blir **3**; namnet är bokstav + m **I moll av mera mollig sort** **går båda neråt lika kort.** Från mollackord kan två toner gå ett halvsteg neråt. Det blir en dominant i **dur** (som ackordet **5**) för att få en ledton tillbaka till mollackordet. OBS! Bara bokstav (+# eller ♭) betyder alltid dur!
Är det **stora steg i början**, blir det **dur: ett, fyra, fem!** Är det **mindre** blir det **moll**. Det var ju lätt, nu kan vi dem!		
*~~7~~=7/♭7 ett vanligt durackord ett helt steg nedanför ackord 1, finns i många rocklåtar från 60 och 70-t + folkmusik, men sällan i klassisk musik.	Om **två** går varsitt helsteg upp till **fem** så känns det extra gått att komma **hem**!	← Dessa ackord är extra vanliga i klassisk musik, visor och jazz. Speciellt i jazz, där de fått ett eget namn: **två-fem-etta**! 2→5→1

Växeldominanter	**Dimackord** (som kan fungera som växeldominanter)	**Blues**
En växeldominant kan ändra riktning, oftast går den ett halvsteg upp från ***dur***tersen; på alla ***moll***ackorden Alla mollackord i dur kan vara växeldominant. till exempel: Ett durackord som sprider sig ett halvt åt varje håll (1 blir 3d) kan bli en praktisk växel till sin parallell i moll 1→3d→6 eller 4→6d→2 eller 5→7d→3.	Durackord som krymper Primen går ett halvt upp vi kan kalla dem för ”dim” Små terser, ackord**7=dim** kan leda nästan vartsomhelst (men svårt att hitta rim) Dim kan låta som växel 1→6d→2 eller 4→2d→5 eller 5→3d→6 ↑ (1#*) ↑ (4#*) ↑ (5#*) Håll kvar din prim på väg två fingrar ner så får du **sus** (durackord med höjd ters) Gå från 1 till 5 men låt primen ”hänga kvar” (suspended). Om durackordens kvint går upp ett halvt så blir det **plus** + = bara stora terser	I bluesmusik och rock’n’roll finns toner mellan dur och moll; så sjung i moll och spela dur! Ganska logiskt, eller hur? Här blir det också mollackord i dur men av en annan anledning. Om rock ska vara stark och hård kan du ta ett powerchord eller mollackord i ”dur” (ungefär som ACDC😉) som ”hård” på franska. Bien sûr! Det finns flera olika förklaringar men detta funkar!

Gitarr och bas De fyra tjockaste strängarna sitter som på en bas; de fyra tunnaste som på en ukulele (där G-greppet brukar vara C eller D). På **gitarr** är det svårare att byta ackord eftersom den har sex strängar och vi bara har fyra fingrar. Vissa tonarter är lättare än andra. **Bas spelas en ton i taget. Vet du var 1, 4 och 5 ligger så kan du räkna ut resten!**

Strängarna	**Stamtonerna** alltid samma plats!	**Tonarten E**	**Tonarten C**
Ena Armen Duger Ganska Bra, Ensam Kan få ljud i alla strängarna, ensam De **fyra feta** har varsin poäng, (faktiskt) Var fjärde ton kan tas på nästa sträng, (praktiskt) Fyra feta = bassträngarna = E A D G Mellan G och B är det bara en stor ters (1 – 3).	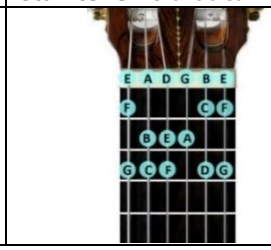	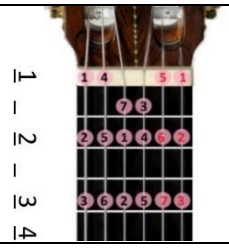	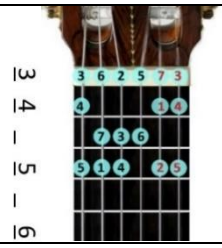

De åtta enklaste gitarrackorden (+4) ⬇= sträng med grundton **x** = spela inte
Ofta ingår samma ackord i olika tonarter så du behöver inte lära dig så många.
Dessa åtta räcker! Ett moll och ett dur på varje sträng (+ C och F i dur och moll).

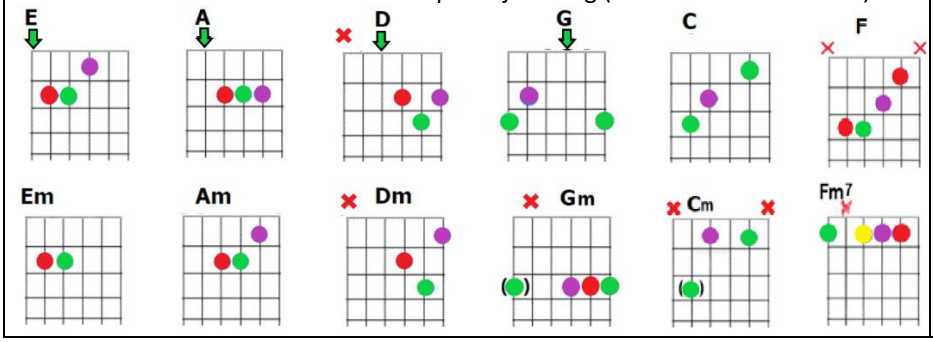

Flyttbara **powerchords** saknar tonen som gör dur eller moll (tersen) men låter ändå bra, och kan flyttas till vilken ton som helst.

E eller **Em** **A** eller **Am** **D** eller **Dm**

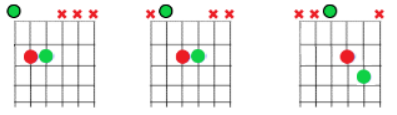

F eller **Fm** **B♭** eller **A#** (m) **E♭** eller **D#** (m)

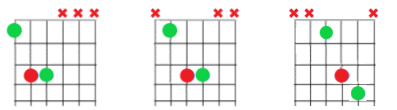

Detta ser säkert svårt ut men det är bara samma gamla tonart, med 1or på olika ställen. Se hur 1, 4 och 5 alltid ligger likadant!

C OBS! Prickar med svart kant = lös sträng, inga fingrar! septima kvint ters prim lös sträng	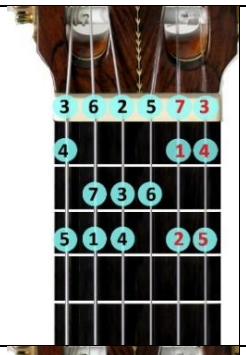	1 **C** 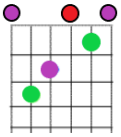	2 **Dm** 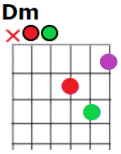	3 **Em** 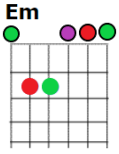 Durdominant: **E** 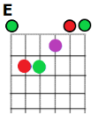	4 **F** 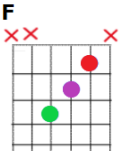 Flyttbart!	5 **G** 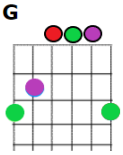	6 **Am** 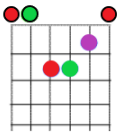
E septima kvint ters prim lös sträng	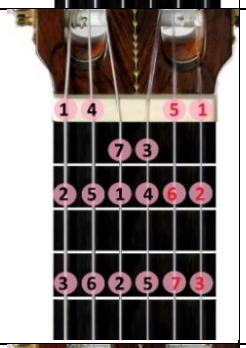	1 **E** 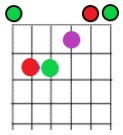	2 **F#m7** 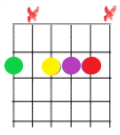 Flyttbart!	3 Flytta upp F#m ett helt steg, till G#m Durdominant: G#	4 **A** 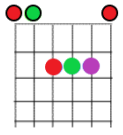	5 **B** barré 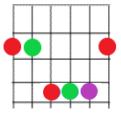 **B7** 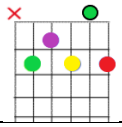	6 Flytta upp Bm ett helt steg, till C#m
A septima kvint ters prim lös sträng	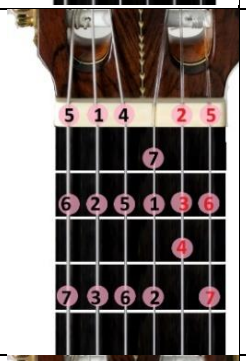	1 **A** 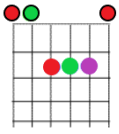	2 **Bm** 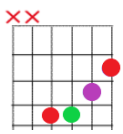 **Bm7** 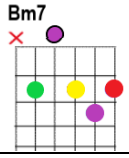	3 Flytta upp Bm ett helt steg, till C#m Durdominant: C#	4 **D** 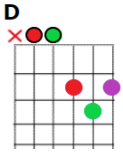	5 **E** 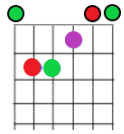	6 **F#m7** 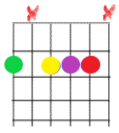 Flyttbart!
D septima kvint ters prim lös sträng	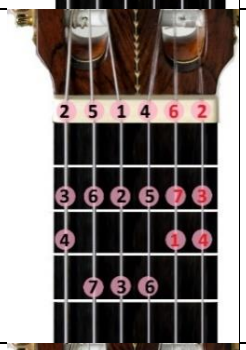	1 **D** 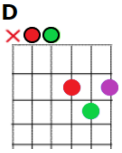	2 **Em** 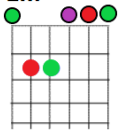	3 **F#m7** 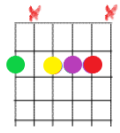 Durdominant: **F♯** 	4 **G** 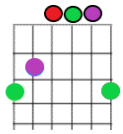	5 **A** 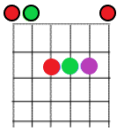	6 **Bm** 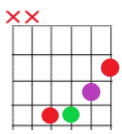 **Bm7** 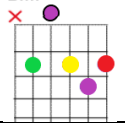
G septima kvint ters prim lös sträng	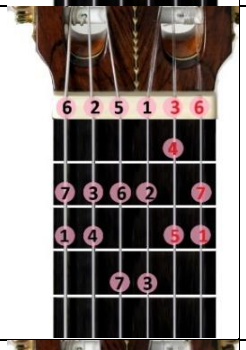	1 **G** 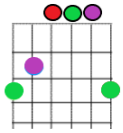	2 **Am** 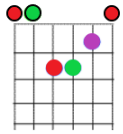	3 **Bm7** 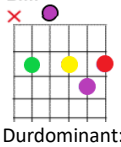 Durdominant: **B7** 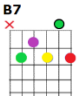 Nästan flyttbart!	4 **C** 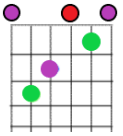	5 **D** 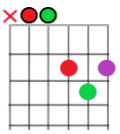	6 **Em** 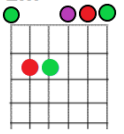
F septima kvint ters prim lös sträng	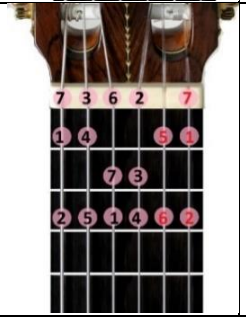	1 Flyttbart! **F** 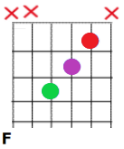 **F** 	2 **Gm** 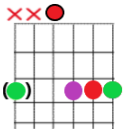 Flyttbart!	3 **Am** 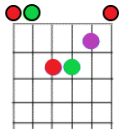 Durdominant: **A** 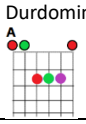	4 **B♭** barré 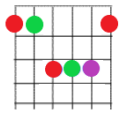 Fuska gärna! Ta bara eller power..	5 **C** 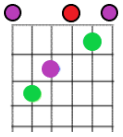	6 **Dm** 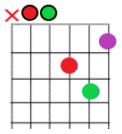

Följande text står i **läroplanen**. Jag har grönmarkerat allt i det **centrala innehållet** som är direkt beroende av tonarten. Det ljusgröna är mer indirekt beroende.

Årskurs 7–9

Musicerande och musikskapande

• Sång, melodispel och ackompanjemang med genretypiska musikaliska uttryck, unisont och i stämmor.

• Rytmisk och melodisk improvisation med röst, rörelse och instrument med utgångspunkt i musikaliska byggstenar.

• Komposition i olika genrer, till exempel visor, ljudkompositioner och låtar.

• Gestaltning och kommunikation av musikaliska tankar och idéer i kombination med andra uttrycksformer.

Musikens verktyg

• Rösten och hur den kan varieras och användas för vokala uttryck inom olika genrer och ensembletyper.

• Ackord-, melodi-, bas- och slagverksinstrument samt digitala verktyg för musicerande och musikskapande.

• Röstvård och hörselvård. Orsaker till att tal, sång, musiklyssnande och musicerande kan bidra till skador samt hur dessa skador kan förebyggas.

• Musikaliska byggstenar: puls, rytm, tempo, taktarter, klang, tonhöjd, dynamik, fraser, perioder, musikalisk form, ackord, ackompanjemangsmodeller och basgångar.

• Musiksymboler, grafisk notation, ackordbeteckningar och grundläggande not-kännedom.

Musikens sammanhang och funktioner

• Musikens påverkan på och betydelse för människa och samhälle. Musikens funktion för att uttrycka identitet, normer och grupptillhörighet i olika kulturer och sociala sammanhang.

• Hur musik används som meningsskapande uttrycksform i olika medier, till exempel i film och spel.

• Rättigheter och skyldigheter vid bruk av musik i olika sammanhang.

• Musikinstrumentens funktioner och uttryck i olika genrer och sammanhang.

• Musikaliska karaktärsdrag i konstmusik, folkmusik och populärmusik från olika tidsperioder. Framväxten av olika genrer samt några centrala tonsättare, låtskrivare och musikaliska verk.

Hur sätts betygen?

A = god/mycket C = relativt E = viss/i huvudsak [] = mina kommentarer

Eleven musicerar och genomför sina sång- och spelstämmor med (relativt) **god** (viss) säkerhet. Dessutom anpassar eleven sitt musicerande **mycket** (relativt/i huvudsak) **väl** till det musikaliska sammanhanget och musikens karaktär.

[Försök bara sjunga, gärna tillsammans, det brukar bli bra! Om du sjunger någon låt som finns i mina listor och länkar så vet du ju också vilka toner du sjunger (om det finns röda siffror)! Ackordspel blir ofta bäst när det är enkelt; det räcker att lägga ackordet **en gång** i början av takten. För A brukar det krävas att du kan spela bastoner (en enkel basstämma eller melodi) med vänster hand och hela ackordet med höger eller tvärtom men att kunna byta tonart är viktigare (tycker jag). En spelstämma kan till exempel vara ett baskomp 1 ↓7 6 5 eller 1 3 5 6 ♭7 6 5 3 eller någon lätt melodi. För betyget A ska du hitta de sex vanliga ackorden i alla tonarter på piano och kunna hitta deras namn. På gitarr ska du kunna dessa tio; ett moll- och ett durackord på varje bassträng + C och F]

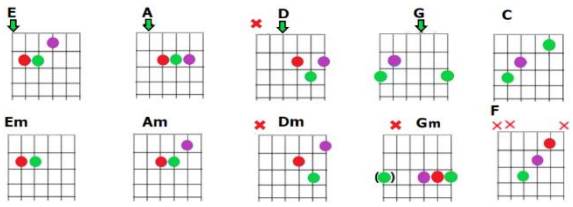

Genom musikaliskt skapande uttrycker eleven idéer och tankar på ett **väl** (relativt/i huvudsak) **fungerande** sätt. Eleven komponerar musik som har en **väl** (relativt/i huvudsak) **fungerande** form och karaktäristisk stil.

[Detta måste vara en kort och enkel låt, som en barnvisa eller en reklamjingel. Den ska ha minst tre ackord, hålla sig inom en tonart och ha en **form**. Ofta räcker det att en del av melodin återkommer och att det händer något nytt, eller börjar om, efter fyra takter, det kan vara väldigt olika. Det ska helst kännas när en fras är slut och när nästa börjar, ungefär som punkt och stor bokstav i en mening. Låten skall också vara nedskriven på ett sätt som gör att du kommer ihåg hur den går och kan visa det; med taktstreck, siffror eller bokstäver (du kan till exempel skriva de första siffrorna i melodin), fast helst med noter och ackordbeteckningar (som Am och F). Texten kan lånas.]

Eleven urskiljer och jämför musikaliska karaktärsdrag från olika tidsperioder och genrer med (relativt) **god** (viss) säkerhet. Dessutom uttrycker eleven(relativt) **god** (viss) förståelse för musikens innehåll, funktion och betydelse i olika sammanhang.

[Läs igenom detta dokument: Begrepp och karaktärsdrag. I början finns förklaringar till dessa begrepp:

Period, Visharmonik, Refräng, Melodi, Ackord, Dur, Moll, Intro/outro, Fras, Växelbas, Ackordloop/ackordföljd, Bluestolva, Improvisation, Call and response, Pentatonisk skala, Blues-skala, Puls, Takt, Rytm, Shuffle, Swing, Backbeat, Riff, Powerchords.

Du kan säkert många redan? Sen kommer en sammanfattning av den västerländska musikhistorien. All musik idag har delar av äldre musikhistoria i sig. Om du kan koppla ihop några av begreppen med i vilken genre de brukar förekomma, ge exempel på vad de betyder eller hur de låter samt beskriva lite kort vad som är typiskt för några av genrerna så har du uppfyllt kriteriet!]

Genrer och musiktyper:

Dessa musiktyper var vanliga och populära i det gamla Europa

Visor / folkvisor / folkmusik	Konstmusik (klassisk)	Psalmer / kyrkomusik	Marsch- / militärmusik
Musik som folk sjunger hemma och minns från förr. Ofta i moll. ”Vem kan segla” ”Uti vår hage”	Nedskriven musik av proffs för lyssnande publik. Visharmonik med alla finesser. ”Für Elise” ”Dagen är nära”	Nedskrivna enkla melodier med religiösa texter. ”Den blomstertid nu kommer” ”Härlig är jorden”	Tydlig takt att gå till. Växelbas, trummor, blåsinstrument och enkla melodier. ”Födelsedags - sången” ”Små grodorna”

Det nyare Amerika hade en mycket stor påverkan på popmusiken tack vare filmindustrin i Hollywood och radion som kom på 1920-talet men också tack vare sin brutala historia. Amerika består ju av folk och kulturer från nästan hela världen. Grammofonen, skivindustrin och radion gjorde det lättare att sprida och tjäna pengar på musik.

Popmusik i dag innehåller en blandning av alla de gamla musiktyperna + afrikansk (och asiatisk) musik

Folkmusik: refränger, moll, rim, fiol, flöjt, kohorn, nyckelharpa	Konstmusik: visharmonik, notskrift, form, stråk- och blåsinstrument, slagverk	Kyrkomusik: melodier, rim, körsång, stämsång, orgel, gitarr	Krigsmusik: trummor, blåsinstrument, växelbas	Afrikanskt: blå toner, backbeat, shuffle, trummor, banjo

Popgenrer i viss tidsordning. Många idag skulle inte kalla alla dessa för pop men alla har varit och är fortfarande populära.

Tidig schlager 1900 – 1940	Doo wop 1940 – 1960	Modern schlager, Listpop 1970 – 90
Blues 1870 – nu	Rock’n’roll 1950 – nu	Hårdrock 1970 – nu
Jazz 1880 – nu	Soul 1960 – nu	Disco 1970 – nu
Gospel, Spirituals ca 1880 – nu	Rock 1960 – nu	Hiphop 1970 – nu
Country 1920 – nu	Reggae 1960 – nu	Punk 1977 – 80 (– nu)

Det finns tusentals andra genrer och det kommer nya hela tiden men de flesta är släkt med dessa på något sätt. Det går dessutom att skriva tjocka böcker om var och en av genrerna och om vart och ett av begreppen också.

Uppdaterad 251019